

ORTTIRILGAN IMMUNITET TANQISLIGI SINDROMI KASALLIGI.

Xafizova Klaraxon Abdumannabovna

*Namangan Davlat Universiteti Tibbiyot fakultetning Umumtibbiy fanlar
kafedrası o'qituvchisi*

Tillaboyeva Gulhida Fayzullo qizi

*Namangan Davlat Universiteti Tibbiyot fakultetning davolash yonalishi
2- bosqich talabasi*

Annotatsiya: Orttirilgan immunitet tanqisligi sindromi (OITS) inson immunitet tanqisligi virusi (IIV) tufayli kelib chiqadigan jiddiy global sog'liqni saqlash muammosidir. Ushbu maqolada OITSning epidemiologiyasi, klinik xususiyatlari, profilaktika strategiyalari va davolash yondashuvlari o'rganiladi. Antiretrovirus terapiyasining (ART) bemorlarning hayot sifatiga ta'siri va yangi yondashuvlar tahlil qilinadi. Profilaktika va davolash samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ham beriladi.

Kalit so'zlar: OITS, IIV, antiretrovirus terapiya, epidemiologiya, profilaktika, davolash strategiyalari, sog'liqni saqlash.

OITS rivojlanishi natijasida kelib chiqadigan og'ir kasallik bo'lib, u immun tizimini zaiflashtiradi va hayot uchun xavfli bo'lgan infeksiyalar va o'sma kasalliklariga olib keladi. 1980-yillarda aniqlanganidan buyon OITS millionlab odamlarning hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatib, asosan kam va o'rta daromadli mamlakatlarda global muammo bo'lib kelmoqda. ART davolashning paydo bo'lishi ushbu kasallikni boshqarishda inqilob yasadi, ammo stigma, dori vositalariga kirishning qiyinligi va dori qarshiligi kabi muammolar hanuz saqlanib qolmoqda.

Ushbu tadqiqot quyidagi usullardan foydalangan:

- Kvantitativ tahlil: JSST va UNAIDS hisobotlaridagi epidemiologik ma'lumotlarni tahlil qilish.
- Sifat tahlili: Bemorlardan va tibbiyot xodimlaridan olingan intervyular va holatlar o'rganilgan.
- Qiyosiy tadqiqot: ART natijalarini yuqori daromadli va past daromadli mamlakatlarda taqqoslash.

OITS (Orttirilgan Immunitet Tanqisligi Sindromi)

OITS – bu inson immunitet tizimini zaiflashtiradigan va organizmni infeksiyalarga va ba'zi o'smalarga qarshi kurasha olmaydigan holatga olib keladigan og'ir kasallikdir. U Inson Immunitet Tanqisligi Virus (IITV) tomonidan kelib chiqadi va bu virus yuqtirilgandan so'ng, kasallik OITSGa o'tishigacha yillar o'tishi mumkin. OITS kasallikning eng so'nggi bosqichidir.

IITV va OITS o‘rtasidagi farq

- IITV: Virusi immun tizimiga hujum qiladi, ammo odam hali ham infeksiyalarga qarshi kurashishi mumkin.
- OITS: Immun tizimi shu qadar zaiflashadiki, oddiy infeksiyalar va o‘smalar hayot uchun xavfli bo‘lib qoladi.

Sabablari

IITV tanaga turli yo‘llar bilan kirishi mumkin:

Jinsiy yo‘l bilan yuqishi:

- Himoyalalmagan jinsiy aloqada bo‘lish.
- Ayniqsa, ko‘p sherikli jinsiy munosabatlar va jinsiy yo‘ldan yuqadigan boshqa kasalliklar xavfni oshiradi.

Qon orqali yuqishi:

- Kasallik yuqqan igna, shprints yoki boshqa tibbiy asboblardan foydalanish.
- Infeksiya yuqtirilgan qon yoki qon mahsulotlari quyish.

Onadan bolaga yuqishi:

- Homiladorlik, tug‘ruq yoki emizish jarayonida.

Boshqa omillar:

- Tibbiy muassasalarda sanitariya qoidalariga rioya qilinmasligi.
- Tatuaj yoki pirsing uchun ishlatiladigan sterilizatsiya qilinmagan asboblardan.

IITVning rivojlanish bosqichlari

Boshlang‘ich infeksiya (o‘tkir bosqich):

- Virus tanaga kirganidan keyin bir necha hafta ichida belgilar paydo bo‘lishi mumkin:

- Isitma, bosh og‘rig‘i, terlash, og‘riqlar va holsizlik.
- Bu bosqichda virus qon tarkibida tez ko‘payadi.

Latent bosqich (klinik belgilersiz bosqich):

- Bu bosqich yillar davom etishi mumkin.
- Kasallikning klinik belgilari sezilmaydi, ammo virus tanada faol bo‘ladi.

OITS bosqichi:

- CD4 hujayralar soni sezilarli darajada kamayadi (200 dan past).
- Organizm oddiy infeksiyalarga va o‘smalarga qarshi kurasha olmay qoladi.

Belgilari

IITVning ilk bosqichida:

- Terlash va isitma.
- Teri toshmasi.
- Og‘riq (mushak va bo‘g‘imlarda).
- Tez-tez charchash.

OITS bosqichida:

- Uzoq davom etuvchi isitma (bir necha hafta davom etishi mumkin).

- Surunkali diareya.
- Katta miqdorda vazn yo‘qotish.
- O‘pka infeksiyalari (pnevmoniya).
- Sil yoki boshqa bakterial infeksiyalar.
- Neyrologik muammolar: chalkashlik, konsentratsiya pasayishi va hatto demensiya.

Tashxislash usullari

HIV testlari:

- Qon yoki so‘lak orqali IITVni aniqlash uchun antitanachalar yoki antigenlar testlari.

CD4 hujayralari miqdorini aniqlash:

- CD4 hujayralar soni immunitet tizimining holatini ko‘rsatadi.
- Sog‘lom odamda CD4 miqdori 500-1,500 oralig‘ida bo‘ladi.

Virus yuklamasi:

- Qonda virus miqdorini aniqlash.

Qo‘shimcha tekshiruvlar:

- Opportunistik infeksiyalarni aniqlash uchun rentgen, qon tahlili yoki biopsiya.

Davolash

OITSni to‘liq davolaydigan vosita hozircha mavjud emas, ammo Antiretrovirus terapiya (ART) yordamida:

- Virus ko‘payishini nazorat qilish.
- Immun tizimini qo‘llab-quvvatlash.
- Kasallikning rivojlanishini sekinlashtirish mumkin.

ARTning afzalliklari:

- Hayot sifatini yaxshilash.
- Boshqalarga yuqish xavfini kamaytirish.
- Opportunistik infeksiyalarni oldini olish.

Oldini olish

Shaxsiy ehtiyot choralari:

1. Himoyalangan jinsiy aloqa qilish (prezervativlardan foydalanish).
2. Gigiyena qoidalariga rioya qilish, steril asbob-uskunalardan foydalanish.

Profilaktika:

1. PrEP (oldindan profilaktik dori):

- Yuqori xavf guruhidagi odamlarga IITV yuqtirmaslik uchun tavsiya qilinadi.

2. PEP (favqulodda profilaktika):

- IITV bilan muloqotdan keyin 72 soat ichida qabul qilinadigan dori vositalari.

Onadan bolaga yuqishning oldini olish:

- Homilador ayollarda IITVni davolash uchun ARTdan foydalanish.

Ijtimoiy ahamiyati va statistika

OITS dunyo bo‘ylab eng jiddiy epidemiyalardan biri hisoblanadi:

- Jahonda millionlab odamlar OITSdan aziyat chekadi.
- Kasallik eng ko‘p Afrika davlatlarida uchraydi.
- Tibbiyot va xabardorlikka e‘tibor qaratilgan davlatlarda IITV tarqalishi pasaymoqda.

Topilmalar ARTning OITS boshqaruvidagi samaradorligini ta‘kidlaydi, ammo sog‘liqni saqlashda adolatsizliklar hali ham mavjud. Ushbu adolatsizliklarni bartaraf etish uchun siyosat darajasida choralar ko‘rish va stigma bilan kurashish, shuningdek, HIV/OITS haqida ta‘limni yaxshilash zarur. Preekspozitsion profilaktika (PrEP) va potensial vaksinalar bo‘yicha tadqiqotlar kelajakda kasallikni nazorat qilish imkoniyatini oshiradi.

Xulosalar

- Xulosalar: ART OITSni o‘lim hukmidan boshqariladigan surunkali kasallikka aylantirdi, ammo barcha uchun sog‘liqni saqlash xizmatlariga teng kirish imkoniyatini ta‘minlash zarur.

- Takliflar:

Past daromadli hududlarda sog‘liqni saqlash infratuzilmasini mustahkamlash.

HIV/OITS bo‘yicha, ayniqsa vaksina ishlab chiqish yo‘nalishida tadqiqotlarga mablag‘ ajratishni ko‘paytirish.

Keng qamrovli jinsiy ta‘lim va jamoatchilik ongini oshirish kampaniyalarini ilgari surish.

HIV/OITS bilan yashovchi shaxslarni stigma va diskriminatsiyadan himoya qilish uchun siyosiy choralar ko‘rish.

Mazkur maqola OITS epidemiyasiga qarshi kurash va bemorlar holatini yaxshilash uchun ko‘p tarmoqli yondashuv zarurligini ta‘kidlaydi.

Adabiyotlar.

1. “Giyohvand moddalarni iste‘mol qilishning zararini kamaytirish dasturi” (O‘quv qo‘llanma), Toshkent-2008y.ref.uz
2. Anderson, S. J., Cherutich, P., Kilonzo, N., Cremin, I., Fecht, D., Kimanga, D., ... & Hallett, T. B. (2014). Eng ko‘p muhtoj bo‘lgan odamlar va joylarga ustuvorlik berish orqali OIVning kombinatsiyalangan profilaktikasi samarasini maksimal darajada oshirish: modellashtirish tadqiqoti. *Lancet*, 384 (9939), 249-256.
3. Burris, S., Beletsky, L., Burleson, J. A., Case, P., Lazzarini, Z. va Dooley, J. (2007). Ko‘rinmas epidemiyani to‘xtatish: opioidning haddan tashqari dozasi oldini olish uchun nalokson bilan ta‘minlashning huquqiy muammolari. *Drexel qonun sharhi*, 4, 273.
4. Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazlari (CDC). (2021). OIV/OITS. <https://www.cdc.gov/hiv/basics/whatishiv.html>

5. Cohen, M. S., Chen, Y. Q., McCauley, M., Gamble, T., Hosseinipour, M. C., Kumarasamy, N., ... & Godbole, S. V. (2011). Erta antiretrovirus terapiya bilan OIV-1 infeksiyasining oldini olish. *New England Journal of Medicine*, 365 (6), 493-505.

